

בענין אות ר' המרובע בצד ימין

בענין אות ר' המרובע בצד ימין אי הויא רי"ש או דל"ת

ע"ד השאלה דבדק לן מר, בענין אות רי"ש של תפילין הנראית קצת כמרובעת, האם יש להכשיר התפילין.

א.

דעת הריטב"א והרא"ש
והמרדכי בשם ר"ת והמאירי
ור"י והמנחם, דר' מרובע הוי
ר', דהר' יש לו תג

בקריית ספר מאמר ב' עמ' ל"ד, שדל"ת יש לה קוץ מאחוריה, וכ"כ רבינו ירוחם ס"ב ח"ב, וכן משמע מספר המנחם הלכות תפילין עמ' תרכ"ב.

ב.

וכ"מ ברא"ש בהל' ס"ת, אלא
שמשמע שדי לד' בתג קטן חד

והרא"ש בהלכות ס"ת ח"ב כתב בשם ר"ת (וכן הוא בהלכות ס"ת לר"ת בגנזי ירושלים עמ' צ"ח), וז"ל, וגם דל"ת קאמר נטל לתגא דדל"ת משוי לרי"ש, דהיינו חודה שלאחריה. ולכאורה כוונתו ברורה דאותו התג שהרא"ש בעצמו הביא עליו קודם כי דל"ת יש לה תג לאחריה בולט היטב, דאם ניטל זה התג הוי רי"ש. (אבל כיון שכתב הלשון חודה שלאחריה, י"ל דהתג דהצריכו הראשונים, די לו אם צד ימין הוא מרובע באופן של מספר 7 שהודה הוא דק, דאפשר דנחשבת ג"כ כמו תג אף אם אינה מרובעת כמו ריבוע ממש, כמו שיתבאר לקמן בשם כמה אחרונים).

איתא במסכת שבת ק"ג ע"ב, שלא יעשה דלתי"ן רישי"ן ולא רישי"ן דלתי"ן, ובריטב"א שם שיעשה לדל"ת חטוטרת ניכר בתחילת הגג הימיני, ושלא יעשה ברי"ש שום עיקום אלא כולה ישר. משמע בהדיא בדבריו דאם הוא ישר כמו מרובע הוא רי"ש, ואם יש לו איזה חטוטרת כמו תג מצד ימין הוי דל"ת. וכן הוא ברא"ש הל' ס"ת סימן י"ב, שיזהר הלכלר היטב שיחיה תג שלאחריה בולט היטב שלא תהא נראית כמו רי"ש. משמע שבדל"ת יש תג ובריש אין תג, ואם הדל"ת הוא מרובע בלי כל תג הרי הוא נחשב כרי"ש. ועיין במרדכי הל' ס"ת דף ה' ע"ג בשם ר"ת, שדל"ת יש לו בליטה לצד ימין, וכן כתב המאירי

ג.

דעת הפוסקים שצריך לד' תג ממש ואין די בזוית מרובעת מימין האות

ועיין באלפא ביתא הראשון והשלישי להר' יו"ט ליפמאן, מובא בב"י, שצריך לעשות לדל"ת עקב טוב בצד ימין, ואין די שיהא לה זוית חד. משמע בהדיא שבאות דל"ת, מעכב בה שיהיה לה תג ממש מצד ימין. וכן פסקו כל האחרונים, הלא המה, הלבוש, וקול הרמ"ז, ואמת ליעקב, והחיד"א בלדוד אמת סי' י"ג, ומלאכת שמים כלל כ"ו, וספר בית אהרן, ומגן גיבורים (בתיקון סופרים), ומשנת אברהם סי' כ"ג, ומקדש מעט וקול יעקב, ועוד (עיין כ"ז בספר הלכה ברורה ח"ג).

ד.

הכרח לפרש דעת שו"ע הרב שצריך תג לד'

ולכאורה צריך לעיין בלשון שו"ע הרב בעל התניא, שכתב בסי' ל"ז באות דל"ת, וז"ל, צריך להיזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל ע"י קריאת תינוק. דמלשון זה משמע לכאורה, שכדי שלא תהא נראית כרי"ש די לרבעה שלא תהיה עגולה, וא"צ לתג ממש שיצא מימינה. ומהמשך דבריו, שכתב שיש מי שקבלה בידו, שאינו די שיהא לה זוית חד מלאחריה, אלא לכתחילה יהא לה שם עקב טוב וברור, משמע, שאף לדעה הראשונה, צריך עכ"פ שיעשה לה זוית

חדה דנראה כמו תג, דהיינו שבצד ימין יהיה לה תג או מרובע כעין תג כמו מספר 7 (וכמו שכתב הרב מעדני יו"ט בהלכות ס"ת אות ר' דאם עושין ריבוע באופן שיש עוקץ כעין תג קטן חשיב נמי כתג, וכמובא מדבריו להלן), אבל אם אין לה תג כלל, אף אם היא מרובעת, פשוט דפסול אף לדעה זו. ונראה וודאי דאף במ"ש בתחילה שצריך לרבעה, אין כונתו דמספיק רק לעשות כמין ריבוע בלא תג. וראיה לזה, א. דהוא כנגד כל הראשונים הנ"ל וכנגד הרב"י, ב. דהרי בעל התניא כותב במפורש "בתג שלאחריה" ומשמע דיש לו תג, אבל בלי תג הוי רי"ש. ג. הא ענין זה שד' יש לו תג, מפורש בש"ס סוטה כ' ע"א ועירובין י"ג ע"א, "דילמא אתי זכוב ויתיב אתגיה דד' ומחיק ליה ומשוי ליה רי"ש", ולא מסתבר כלל שיחלוק בעה"ת על סתמא דגמרא מבלי הכרח גמור, אחר שמפורש הוא בש"ס דהד' יש לו תג.

ה.

וב"מ מדיוק דבריו באות ר' דד' צריכה תג

ועיין שם בדבריו ברי"ש, שכותב שתהיה עגולה מאחוריה למעלה, שלא תדמה לדל"ת ותפסל ע"י קריאת התינוק. משמע דאין דינה דאות רי"ש להיות עגולה, וכל מה שצריך לעשותה עגולה, אינו אלא כדי שלא תדמה לדל"ת, אך באמת אם עשאה כמין ריבוע אינו נפסלת, אלא אם כן נראית כמו דל"ת, והיינו ע"י שהריבוע הולכת קצת כמו 7, עד שיש תינוק

ח.

פסק המשנת הסופר דבזוית ישרה יש להראות לתינוק

ועיין במשנת הסופר מהרה"ג ר' יעקב מאיר שטערן שליט"א עמ' מ"ו בביאור הסופר, דרך ע"י זוית חדה בתג, נבדלת דל"ת מרי"ש, ולכתחילה צריך לעשות עקב ממש, ואם עשה זוית של תשעים מעלות אין להקל להחשיבה לצורת דל"ת. והביא ראייה מהרא"ש הלכות קטנות סי"ב והמרדכי סי' תתקנ"ג ובשו"ת עין יצחק יו"ד סי' כ"ח. ומסקנתו דאם יש זוית ישרה יש להראות לתינוק. וכן פסק בעמ' פ"ח, דבזוית ישרה צריך להראות לתינוק.

ט.

ביאור שי' החת"ס לגבי עוקץ היו"ד, ועכ"פ אין להוכיח משיטתו לומר שאות ר' מרובעת הויא ד'

ועיין מה שכתב בשו"ת שבט הלוי ח"א ס"ז ובקסת הסופר עמ' ס"ג בביאור הסופר ד"ה כמו עוקץ, ובספר משמרת סת"ם בהערות וביאורים, דאם עושים עוקץ דר"ת של היו"ד ריבוע בעלמא אין להכשיר. ואף מה שכתוב בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רס"ה, דיו"ד שאין לה עוקץ משמאלה ולמעלה אין לפסול, דיש אומרים שאין צריך עוקץ ממש בולט לחוץ ונמשך למטה, רק זוית למעלה ולמטה, לאפוקי עגולה, ע"כ. כוונתו זוית חדה שיש לה בליטה

שקראו דל"ת. אבל אם פשוט שאין תינוק קוראו דל"ת, כיון שאין דומה כלל לדל"ת כיון שהוא ריבוע שלם, נראה דגם לשיטתו אינו צריך להראותו לתינוק. אבל כיון שלא מפורש בדבריו, נראה, דכשהוא מרובע, יותר טוב בכל אופן להראות לתינוק.

ו.

דעות אי ר' מרובעת כשרה או צריכה שאלת תינוק

בספר מק"מ סק"א כתב בשם שו"ת אור הנעלם סכ"א שמצאו רי"ש מרובעת וקראו התינוק דל"ת כשר כיון שלא היה לו תג בולט בדל"ת, ומובא להלכה במשנת אברהם סכ"ג סעי' צ"ב. והמק"מ בעצמו חולק וסובר דבעי שאלת תינוק עיי"ש.

ז.

במ"ב משמע דר' מרובעת אינה פסולה עד שתהיה לה זוית חדה

ובמשנ"ב באות רי"ש, וז"ל, יזהר שתהיה עגולה ממש מאחריה כדי שלא תדמה לדל"ת, ואם נראית כדל"ת פסולה, ואם ספק מראים לתינוק. ומדלא כתב ואם עשאה מרובעת פסולה, אלא אם נראית כדל"ת פסולה, משמע דרך אם זוית הריבוע חדה, ועכ"פ כמו 7 ונראית כמו דל"ת בהדיא, פסולה. ואם יש איזה ספק, היינו בזה הזוית – אם נראית חדה, מראים לתינוק.

י.

**דעת ספקות הסופר דר'
מרובעת בלא תג הוי ד', אך
הוא נגד דעת כל הפוסקים**

ועיין בספר ספקות הסופר מהרב שבתאי הלוי שליט"א (דף ל"ב), שם רוצה להכשיר אות ד' שאין לו בליטה כלל והוא מרובע לגמרי בצד ימין בדיעבד, ואפילו בלי שאלת תינוק. ואע"פ שהוא בעצמו הביא מהרא"ש בהל' ספר תורה בצורת ד' שצריך להזהר שיהיה לו תג בולט, רוצה לחדש שזהו לאו לעיכובא קאמר. וכל ראייתו מלשון שו"ע הרב שכותב שצריך להזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש ותהא נפסלת ע"י שאלת תינוק, וכלשון הזה כתב הקסת הסופר סימן ה', ורוצה לדייק מזה שמרובע לגמרי כשרה להיות דל"ת. אבל אינו ראייה כלל, דהרי לשון בעה"ת וקסת הסופר "שצריך להזהר בתג שלאחריה", דברור שיש תג, ואיך יכול להתיר בלי תג כלל או לכה"פ חדות הנראית כתג, כנגד דעת כל הראשונים. וברור הוא שאינו כשר לד', ואפילו ע"י קריאת תינוק נמי צ"ע אם יש להכשיר לד'. אלא דהספיקות הסופר לשיטתיה אזיל, דבאות ר' חולק על המק"מ ועל אור הנעלם ומשנת אברהם, ופוסל צורה זו לר', בזמן שאין פוסק ראשון או אחרון עד דורינו שפוסל צורה זו לר', אלא שיש אומרים שכשר לר' וא"צ שאלת תינוק, ויש מצריכים שאלת תינוק. אך לא אישתמיט מיהת לחד מינייהו, שיעלה

כמו שצייר בעצמו בתחילת התשובה. וכן פסקו כל האחרונים דלא יתכן להתיר ריבוע בלא עוקץ, כגון בספר תורת חיים סי' ל"ז ס"ק ב' וכן התשב"ץ ח"ד תשובה ה' ובמקמ"ע ס"ק ד' ובחזון איש או"ח ס"ט ס"ק ג' וביו"ד קס"ב ס"ק ג. והחת"ס בעצמו באבן העזר ח"ב סי' ה' פוסק, דאם אין עוקץ שמאלי פסול בתפילין. ועיין בשו"ת מהר"ש אנגל ח"ב סי' פ"א, דמה דהחת"ס היקל ביו"ד סי' רס"ה, מדבר בס"ת, שאם נמצא כן בשעת קה"ת אין להוציא אחר במקומו, אבל בעניין תפילין ומזוזות פסול. וכן פוסק החוקי חיים, וכן הוא בשו"ת אמרי דוד לאב"ד סטאניסלאוו בעניין ס"ת, דיש לסמוך על דעת רש"י דהקוץ אינו לעיכובא. ועכ"פ אפילו אם נאמר שהקל החת"ס בעניין יו"ד שאין לה עוקץ, היינו דוקא לגבי יו"ד דמצינו עכ"פ לשיטת רש"י שהקוץ אינו לעיכובא. וגם בשיטת ר"ת כתב המהרש"ק דצריך רק בליטה כנקודה, דלשון התוס' מנחות כ"ט ע"א, דהיו"ד ראשו כפוף, ולא הזכירו לשון קוץ. ועל סמך דברי התוס' אלו ועוד ראשונים שדברו בלשון זו, כתב החת"ס, דאין לפסול כל זמן שיש לה זוויית. ואע"פ ששאר ראשונים כתבו שצריך קוץ ממש (עיין פמ"ג מ"ז סי' ל"ב סק"ג), סמך בדיעבד על אותם הראשונים. אבל כאן בעניין דל"ת כל הראשונים מצריכים קוץ או עקב, ואין מי שמתיר בלי קוץ, שנעשה אז כרי"ש ופסול לכ"ע (ורק אם יש זוויית חד שנראה כקוץ שהתינוק קוראה דל"ת יש אחרונים שמקילים כנ"ל).

בדעתו לפסול זאת הצורה לר' בלתי תינוק.

יא.

וכן דעת יריעות שלמה דר' מרובעת הוי ד', ויש לדחות כל ראיותיו

והנה בספר יריעות שלמה להרה"ג ר' שלמה מועלם שליט"א דף ע"א שרצה לחדש ג"כ שצורה כזו פסולה לר' בלתי שאלת תינוק, והאריך להביא חבילות ראיות להוכיח צדקת דבריו, הנה לענ"ד לא מצאנו מאומה שממנו יש מקום להוכיח כדבריו, ונבוא לדון בדבריו בע"ה אחת לאחת.

יב.

דברי ר"ת, שצריך התג עצמו להיות מרובע

הנה כמקור לדבריו הביא מדברי ר"ת שהביא הרא"ש שכתב שלא תהא עגולה מאחריה דומיא דתגא דד', ומוכיח דמשמע מזה דהד' היא מרובעת וא"צ עקב, וכל דבריו צע"ג, חדא דאינו מביא כלל מדברי הרא"ש עצמו שם לעיל מינה אות ד' דצריך להזהר שיהא לתג בולט, וגם ר"ת עצמו איירי בענין התג, שהתג צריך להיות מרובע, אך הא ודאי דכאשר אין תג כלל או לכה"פ מעין תג ע"י שעושה מרובע כעין מס' ז אין שום מקור להכשיר.

יג.

המעדני יו"ט איירי מעוקן של הד' שהוא כעין תג קטן

ומה שהביא ראיה מדברי המעדני יו"ט בהלכות ס"ת אות ר' ומביא

דמתוך דבריו מוכח דא"צ תג כלל רק ריבוע לחוד סגי, ואפילו ריבוע ממש. הנה המעיין היטב בדברי קדשו שם יראה דאינו כן, דז"ל שם, ועוד נ"ל יותר נכון דהאי תג דלאחוריו היינו עשיית הריבוע שאינו מעגל ונמצא עוקץ כעין תג קטן. וכוונתו שא"צ תג ממש רק עצם הדבר שמרובע כדוגמת ז חשיב ג"כ כקוץ ותג, אבל אם באמת מרובע לגמרי כריבוע איך כותב שם שיש בה עוקץ, וי"ל דשיטת המעדני יו"ט כמבואר לעיל בדעת שועה"ר דדי בריבוע כדוגמת המספר ז דחשיב ג"כ כתג, אבל הא ודאי דבליכא תג כלל לא היה מכשיר לחלוק על דברים המפורשים ברא"ש ור"ת שצריך תג. ותימה לדעת המחבר הנ"ל האריך יתפרנסו דברי המעדני יו"ט "ונמצא עוקץ כעין תג קטן".

יד.

ואף מלשון הטור משמע שיש לעשות תג

ומה שהביא עוד ראיה שם מדברי הטור סימן ל"ו שכתב שצריך להזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש, וכתב בב"י שם שהם דברי הרא"ש, ורצה הנ"ל להביא מזה ראיה דדי בריבוע, ואדרבה מלשון הטור משמע להדיא דיש שם תג.

טו.

וכן מתוס' מנחות משמע היפך שיטתו

ומה שהביא עוד שם ראיה מדברי ר"ת בתוס' מנחות כ"ט ע"ב

יז.

וכן פירוש דברי כל הראשונים הוא היפוך פירוש

ובהמשך דבריו שם העלה לחדש דכל הנזכר בראשונים שצריך לעשות עוקץ בד' כוונתם שא"צ לעשות לה עקב אלא שתהיה מרובעת, וחלילה להעלות על הדעת לפרש כן בדבריהם אחר שהוא היפך המפורש בדבריהם.

יח.

ואף מדברי מהרי"ל אין ראיה, ואדרבה מצוירו משמע דצריך תג

ומה שהביא ראיה ממהרי"ל בתשובה הוצאת מכון ירושלם סימן צ"ח, שכותב שהיה לו בגט אחד כ"ף פשוטה עוקץ וקרן מאחריה ולא ריבוע כעין שעושין לד', וכתב הנ"ל לדייק דמדכתב שהיה לו קרן ולא ריבוע כעין שעושין לד' מוכח שהכ"ף היתה לו יציאה לחוץ אבל הד' היא מרובעת לגמרי בלי תג היוצא לחוץ. ובמח"כ טעה בזה בתרתי, חדא הפשט הפשוט מורה להיפך, שהיה לו קרן לאחריה כדוגמת הד' שיש לה קרן, ולא למימר שהד' אין לה קרן. ותו, דאפילו ניהב ליה בכאן לפרש כדבריו דהד' הוא מרובע, הרי דעת ר"ת מסכמת דהד' צריך שיהיה מרובע אלא שיהיה לו גם תוספת תג, ואיך יעלה בדעתו לדייק מכאן דא"צ תג. ועיין היטב בצויר המובא שם במהרי"ל דפו"י (והחדש אינו תחת ידי לע"ע) דצייר צורת הד' כמו הד' שלנו ממש, ונראה ממש פשט כוונתו כמו פי' הראשון שכתבנו.

לגבי תגא דה', דר"ת פירש שם דתג היינו שתהא מרובעת ולא עגולה, כמו תגא דד' דעירובין י"ג ע"א וסוטה כ' ע"א, ורוצה המחבר הנ"ל להביא מזה ראיה דדי לד' שיהיה מרובע לבד, והיינו מאי דאיתא שם בגמ' ואדרבה מפשטות סוגיא דעירובין ודסוטה שהביא ר"ת משמע ראיה להיפך, דהתם אמרינן דילמא אתי זבוב ויתיב אתגא דד' ומחיק ליה ומשוי ליה ר', ומשמע דיש האות ויש תג, וחיישינן שמא ישב הזבוב על התג ויהפוך לר', והכל תלוי בתג, ולפי פירושו החשש שם הוא שמא ישב הזבוב על עצמות האות ויגרום שתהא נראית כאות מעוגלת, ובמח"כ זה אינו נראה מפשט משמעות לשון הגמ'.

טז.

וב"מ מהל' ס"ת לר"ת, היפוך ראייתו

עוד הביא ראיה שם מהלכות ס"ת לר"ת, נדפס בגנזי ירושלם עמוד צ"ח, עיי"ש, ולא פירש כוונתו רק כותב בסתמא דכן מבוואר להדיא שם. ואדרבה המעיין שם יראה בעיניו שכותב הלשון נימל לתגא דדל"ת ומשוי לרי"ש, דהינו לחודה שלאחריה, ע"כ. הרי להדיא דאיירי ביש חודה לאחריה, והיינו תג או מעין תג. וכן מפורש בכל הראשונים כמובא לעיל בתחילת התשובה, הלא המה רבותינו המרדכי בשם ר"ת והמאירי ורבינו ירוחם ורבינו יו"ט ליפמאן המובא בב"י, עיין לעיל.

גב מריש דברי המהרי"ל שכתב וז"ל, שיש לאותו כ"ף פשוטה עוקין וקרן לאחריה יותר מכל ב' או ד', משמע נמי דהד' אית לה קרן מאחריה, אלא שזו הכ"ף היה לה קרן יותר.

יט.

מדברי ברוך שאמר אין להכריח שד' צריכה תג נגד כל הראשונים

עוד הביא ראייה מלשון הברוך שאמר מהדורת הרב משי זהב עמוד צ"ה שכתב וז"ל, וכן קבלת החסיד ז"ל שה' מן האותיות שיש להן זוויות כמו ד' ולא כמו ר', לאפוקי מכמה סופרים שכותבים ההי"ן שלהם עגול מצד ימין כרי"ש, ע"כ. ורוצה לדייק מזה שאם יש לו זווית כל שאינו עגולה מרובעת חשיב כד'. ולא ראיתי בזה אפילו כדמות ראייה, דאיה"נ דהד' צריכה להיות מרובעת ולא עגולה כהר', מ"מ הא ודאי שצריך להוסיף עליו תג כמבואר בגמרא ובכל הראשונים. וכן הוא בכל הראשונים שלכתחילה צריך לעגל הרי"ש, אבל מ"מ לא איקרי ד' עד שיש לה תג כמבואר לעיל בדעת כל הראשונים.

כ.

וכן יש לדחות כל ראיותיו מדברי הרוקח, הרדב"ז והלבוש

ומה שהביא עוד ראייה מהרוקח המובא בב"י סימן ל"ו דקבלה ביד הרוקח שהה' יש לה זווית מאחריה כד' ואינה

עגולה כר', מה שאמר שאינה עגולה כר' לאו למימר דדי בריבוע, אלא שלא תהא עגולה כר'.

ומה שהביא ראייה עוד מהרדב"ז המובא במור וקציעה סימן ל"ו אות ב' צורת אות ב' היא ד' ו', ורצה להוכיח מזה דדי במרובע. אינו מובן, דגם בב' עצמו יש תג מצד ימין, עי"ש בב"י. (ועוד דמעיכא אין להביא ראייה מעין זו, דכמה אותיות יש שמצינו בפוסקים שנעשים מצירוף ב' אותיות ואינו באופן מדויק כצורת ב' האותיות הנ"ל בכל פרטי דקדוקהן, ואכמ"ל).

גב מה שהביא ראייה מהלבוש סימן ל"ו אות ב' שצריך להזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש, והביא גם מזה ראייה דדל"ת דיה במרובע. הא אדרבה מפורש בלבוש שיש תג והוא אחריה, וכדיעוי"ש בלשון הלבוש אות ד' וז"ל, שיהיה לה עוקין לצד ימין בולט על פניה למעלה, ע"כ. ועיין עוד מה שיתבאר בשיטת הלבוש בספר מאסף לכל המחנות.

כא.

וכן מדברי הט"ז יש להביא ראייה לחיפך, וכן מוכח מדברי הפמ"ג

ומה שהביא ראייה מהט"ז סימן ל"ב ס"ק ט"ז שכתב עשה רי"ש במקום דל"ת יש תקנה להוסיף דיו לעשותה מרובעת ורוצה להביא ראייה מזה דא"צ תג בדל"ת. עיי"ש בט"ז עצמו בריש דבריו, שכתב בד"ה דל"ת במקום רי"ש

להכשיר הד', דעיקר דבריו מוסבים על אות הבי"ת להכשירה באופן שאינה דומה לכ"ף, והד' אכן הוא מרובע אלא שיש לו תוספת תג או רבוע כעין תג.

זמנה שהביא עוד ראייה מהמ"ב סימן ל"ו אות ד' וז"ל, וצריך מאוד להזהר בריבועה שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל ע"י קריאת התינוק, ולכתחילה אין די בזה לבד שיש לה זוית חדה לאחריה, אלא גם יהא לה שם עקב טוב, ע"כ. והביא מזה ראייה דמרובע לחוד בלי תג כשר. ולענ"ד נראה להיפך, דמדכתב שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל, משמע דיש מין ריבוע הפסול, והיינו באופן שהוא מרובע ממש ולא כדוגמת המספר 7, דבכח"ג הוא פסול, וכמפורש כן בהמשך דבריו דבעינן זוית חדה, ובלתי זוית חדה ודאי נראית כרי"ש ותפסל באופן שהתינוק קורא אותה כר', וז"פ בהכנת דברים. ועיין עוד במ"ב שם להלן אות ר' דצריך להזהר שתהיה עגולה ממש שלא תדמה לדלי"ת, ואם נראית כמו דל"ת פסולה, ואם ספק מהני תנוק, ע"כ. הרי דוקא נראית כדל"ת פסולה, והיינו כאשר הריבוע בזוית חדה כדוגמת המספר 7, אבל נראית כרי"ש והתינוק קורא אותה כרי"ש, פשוט שדינה כרי"ש, ובשעה"צ שם ס"ק ד' הראה מקורו מדברי הרא"ש בהל' ס"ת והמעדני יו"ט, וכבר הזכרנו לעיל דמפורש במעדי"ט דבזוית חדה כדוגמת המספר 7 נמי חשיב כקוץ. אבל בלא"ה לא מהני כמפורש בלשון הרא"ש דבעינן קוץ.

וכו' אין תקנה למחוק וכו', פירוש ע"י המחק של התג אין תקנה אבל אם רוצה להוסיף עליו דיו לעשותה עגול וודאי שפיר דמי וכן עשה רי"ש במקום דל"ת וודאי יש תקנה להוסיף דיו ולעשותה מרובעת. הרי עכ"פ נראה להדיח מדבריו דיש תג דל"ת. ומה דכתב דמחק התג עדיין אינו כשר לרי"ש הטעם הוא פשוט דהוי חק תוכות דהכלל הוא דגריר לא מהני להחשב כתיבה בכך ומקרי חק תוכות, ורק כותב מהני שמעבה האות מדלי"ת רי"ש ומרי"ש דל"ת, עיין כ"ז בפרמ"ג שם ס"ק ט"ז. וא"כ הוא ראייה להיפך ממש, דלולא הטעם דחק תוכות, הנה עצם הדבר שמחק התג היה עושה אותה רי"ש, וטעם הפסול אינו אלא מחמת חק תוכות.

כב.

וכן יש לדחות ראיותיו משו"ת חת"ס וממ"ב ומספר קב ונקי, לשכת הסופר, שיח סופר, מאיר עיני סופרים, מקראי קודש, וערוך השלחן

גם מה שהביא ראייה משו"ת חת"ס יו"ד סימן רס"ה שכתב בזה"ל, אות ב' בלי עקב אין לפסול בשביל זה כיון שאינה עגולה מאחרי' כעין כ"ף רק כעין דל"ת, ורצה להביא ראייה להכשיר הד' מבלי תג כלל. גם מהא ליכא ראייה כלל, דעיקר כוונת החת"ס דהב' אינה עגולה כמו חכ"ף (וכן הרי"ש), אלא מרובע כדוגמת הד', ולא איירי התם בענין

יצחק מק"ק סלאנים, הנה גם כאן לא ביאר ראייתו, וז"ל הספר, צורת דל"ת לצד ימין יהיה לה עקב טוב כלומר זוית טוב שיוצא אחר הרגל לאחוריו, ע"כ. הרי להדיא שהדל"ת מוכרח שיהיה לה עקב אחורי הרגל. ושם לחלן בצורת אות רי"ש כתב צריך להיות עגולה שלא תדמה לדל"ת, ואם דומה לדל"ת מראין לתינוק וכו' ואם יקראנה דל"ת פסולה, ואם יקראנה כתיקונו אף שענינו רואת שאינו כתיקונו כ"כ מותר לתקן, ע"כ. הרי להדיא מפורש בדבריו דהיכא דהתינוק קורא אותה רי"ש כשר.

עוד הביא שם ראייה מספר מאיר עיני סופרים, וגם בזה לא ביאר ראייתו, וז"ל, ולכתחילה צריך שתהא הרגל פשוטה בשפוע קצת לצד ימין ושיהא לה תג קטן בראש גגה מצד שמאל, וצריך לזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל ע"י קריאת תינוק ויש מי שקבלה בידו שאינו די שיהא לה זוית חדה מלאחוריה אלא לכתחילה יהא לה שם עקב טוב, ע"כ. הרי מפורש בדבריו שצריך להיות לה זוית חדה שהיא תג שלאחריה שלא תהא נראית כרי"ש ובלא"ה תפסל אם התינוק קורא אותה רי"ש, ומכאן שהכל תלוי בקריאת התינוק, שאם קורא אותה כדל"ת דינה כדל"ת ואם קורא אותה כרי"ש דינה כרי"ש, וכשיטת בעה"ת שנתבאר לעיל.

גם מה שציין לספר מקראי קודש כלל מ' לא מצאנו למה כיון, האמנם באם

ומה שהביא עוד ראייה מספר קב נקי על הל' גיטין סדר הגט, הנה לא ביאר ראייתו, ומסתמא כיון לדברי הקב נקי דף כ"ג וז"ל, ואם היא עגולה לצד ימין למעלה פסולה שדומה לרי"ש, ע"כ. ושם לחלן באות רי"ש כתב עגולה למעלה שלא תפסל ע"י קריאת התינוק לדל"ת, עכ"ל. איברא, באמת הוא ראייה להיפך, דבדל"ת עגולה פוסל מבלי שאלת תינוק, לא כן ברי"ש מרובע שאינו פוסל אלא בשאלת תינוק שקוראה כדל"ת, וממילא מוכרח מכאן כדעת כל האחרונים שמרובע באופן שהתינוק קורא אותה רי"ש כשר.

גם מה שהביא מלשכת הסופר למוה"ר אברהם אהרן ברודא כלל ו' אות ד', והנה גם שם לא ביאר ראייתו, וז"ל הספר הנ"ל, צריך להזהר בנג שלאחריו לעשות מרובע שלא יהא נראית כרי"ש, ע"כ. ולכאורה כיון להוכיח מכאן דמרובע חשיב כדל"ת, אלא דגם משם אינו ראייה כלל, הדא דלכתחילה יש לעשות ריבוע הדל"ת באופן שהוא עקב לצד ימין ועדיין צריך לעשותו מרובע רק שצריך להיות עקב לצד ימין של הדל"ת ולא מרובע יחד עם הוי"ו, והמחבר איירי בציור דל"ת שלנו שצד ימין יש לו עקב ולפיכך א"צ תג. ועוד דאפילו נימא שכוונתו לדל"ת בלי עקב, הא מפורש בדבריו שלא נראית כרי"ש, והיינו שהריבוע יהיה באופן הדומה למספר 7 ולא באופן הנראה כרי"ש.

ומה שהביא עוד מספר שיח סופר למוה"ר יעקב חיים במוה"ר

ועל בעה"ת שהצריכו קוץ, ובעצם קושייתם יש לומר דבעה"ת והלבוש איירי כשאנו מושך לצד ימין יותר מהעקב, ולפיכך מעכב התג שיראה כמו דל"ת. ועכ"פ הא גם המה מודו דבעינן היכר להדל"ת ע"י שהעקב ימשך מצד ימין ובלא"ה לא הכשירו.

ועוד הביא ראיה מספר ערוך השולחן סי' ל"ז אות יו"ד וז"ל עיקר הזהירו בתג שלאחריה שיהא לה זווית שלא תתראה כרי"ש ויש מי שאומר שאינו די בזווית חד אלא יעשה לה עקב טוב ע"כ ומזה מביא ראיה לשיטתו דדי שיהיה בריבוע ולא צריך תג כלל או חדות מעין תג, אבל אינו ראיה שהרי כותב מפורש שיש תג לאחריה וצריך זווית חד כמו מספר 7 וכמ"ש במעדני יו"ט שע"י זווית חד נראה כעין תג כמשנ"ל.

בג.

לשיטת מהרש"ג הכל תלוי בקריאת תינוק, וודאי שצריך תג כלשהו לשם כך

ומה שהביא עוד ראיה משו"ת מהרש"ג ח"א או"ח סוס"ה דכשר דדל"ת בלי בליטה כלל אלא שהוא מרובעת לצד ימין דל"ת כשירה היא עיי"ש בדבריו דכתב לפנ"כ וז"ל כבר כתבו כל האחרונים דכל הצורות והתמונות הנאמרים אינם אלא למצוה מן המוכרח אפילו אותן הבאורות בש"ס ובמדרשים אבל לענין עיכוב תליא הכל רק בקריאת התינוק. וא"כ מ"ש בסוף דבריו דדל"ת אפי' בלא

שכיון לבעמח"ס מאסף לכל המחנות, הא מפורש בספרו מאסף לכל המחנות סימן ל"ז אות ג' משו"ת אור הנעלם סימן כ"א וז"ל, רי"ש שהיתה קצת מרובעת בצד ימין אבל לא היה לה תג לצד חוץ כדרך שצריך להיות בדל"ת אין להוציא ס"ת אחרת בשביל זה דעיקר תמונת הדל"ת שלא תדמה לרי"ש היא התג על הדל"ת ורי"ש אין לה תג ואף שתינוק אומר דל"ת כשר, ע"כ מאור הנעלם. ועיין מקדש מעט שהשיג עליו דזה ליתא דכל שאין עיגולה כראוי ונדמה גם כריבוע התינוק יכריע, עכ"ל. הרי דשיטת המקראי קודש מסכמת לדעת גדולי האחרונים הנ"ל דרי"ש מרובעת י"א דכשר וי"א דצריך שאלת תינוק. וע"ע במאסף לכל המחנות שם בצורת אות דל"ת סק"ג שכתב וז"ל, עיין בלבוש בצורת הדל"ת שכתב שיהיה לה עוקץ לצד ימין בולט על פניה למעלה, ע"כ. והקשה המאסף שם ממה שהלבוש אינו מזכיר כלל הצורך לעוקץ מצד שמאל, אבל בשו"ע בעה"ת הזכיר שיהיה לה גם תג בצד שמאל, ומביא מהמקדש מעט אות ז' ומשנת אברהם אות י"ח דהקשו על הלבוש שלא נמצא בכל הפוסקים שיהיה עוקץ בגג הדל"ת לימין רק שצריך לעבור הגג לצד ימין, והכריחו שיש ט"ם בלבוש וצ"ל עוקץ לצד שמאל. ובספר תולדות יעקב העלה שצריך לעשות קוץ קטן לצד ימין רק שהוא נגד הירך ולא בסוף האות, עכתו"ד. הרי מכאן דסבירא להו דגוף העקב של הדל"ת צריך להמשך יותר מהרגל, ולזה הוי קשיא להו על הלבוש

שליט"א אף על פי שהביא בעצמו שמהראשונים משמע שמעכב התג או הבליטה או חדות הריבוע מעין תג, ומפלפל בשיטת ר"ת והאחרונים, ונמה לפרש דבריהם כמו היריעות שלמה, וכבר דחינו כל ראיותיו. ואחר כך מביא דנמצאו ס"ת שהובאו מתימן ללא שום תג, וישנו גם כן ס"ת מהרב משה זאבארו שחי בתקופת גירוש ספרד והוא מחכמי פאס הקדמונים, והרב החיד"א כתב עליו בספר לדוד אמת (סי' י"ג אות ג') שבחנו וראו שלא נמצא כלל שום טעות בספריו, וכן בכת"י ממחר"ח אבועלעפיא שהיו כותבים בזווית מרובעת בלא עוקץ ובלא תג ע"כ והנה אין הכת"י לפני לבדוק אם מרבעים ריבוע גמור או כעין מספר 7 ואם יש קצת נמיה כמספר 7 יש להבין שיטתם בפשטות. ולו יהא שאין הריבוע כמו מספר 7 רק כמו ריבוע (של תשעים מעלות), אי אפשר לפסוק מכתבים ישנים. ובפרט שמשנתנה ברוב הזמן ואולי היה תג קטן או שהיה קבלה שזה נחשב כדל"ת היפך מדעת הראשונים שהרי חכמי ספרד היה להם קבלה אחרת בצורת כו"כ אותיות למשל צורת השי"ן שלהם לפי הפרמ"ג כנגד הגמ' שבת דשי"ן עומד על כרעא חד דהוא מן האותיות של שקר ולא היה להם תג של ר"ת ביו"ד שמעכב לשיטת הרבה ראשונים, ועוד, אם כן אין להביא ראיה מס"ת שלהם לנו שמנהגינו לפסוק כמו הראשונים הידועים שמובאים תמיד בב"י שמנהגינו לילך אחריהם ושאני כמה מחכמי הספרד שהיה להם קבלה אחרת

בליטה כלל אלא שהוא מרובעת לצד ימין אלא שלא תהא נראה כרי"ש ג"כ דל"ת כשירה היא כוונתו ג"כ שמרובע בחדות שתינוק יכול לקראתו כמו דל"ת דהרי מפורש בדבריו שכל מה שמעכב באותיות הוא קריאת תינוק ואפי' לא מה שכתב בש"ס והוא חידוש גדול לדינא (ונראה שלא הסכימו עמו שאר הפוסקים בדבר הזה וצ"ע).

כד.

פירוש דברי דעת כהן, שאות ד' בלא בליטה חוי ד' לפי שאלת תינוק

ועוד הביא ראיה מספר דעת כהן סי' קנ"ו שכותב דמה שהצריך הרא"ש תג באות דל"ת וכתב שיהיה בולט מ"מ לא רפרף אדם מעולם לפסול בלא בליטה משום שיש היכר בינו לבין רי"ש, עכתו"ד. והבין המחבר שכוונתו שד' מרובע לגמרי כשר, וקשה דאם כנים דבריו איך כתב שלא רפרף אדם מעולם לפסול הא מפורש באחרונים הרבה דהיכא דתינוק קורא רי"ש פסול, ובהכרח כוונתו דא"צ בליטה ממש כל זמן שיש היכר בינו לבין רי"ש ע"י תג כלשהו, אם התינוק קורא אותה דל"ת.

כה.

ואין להביא ראיה מס"ת הנכתבים במקום שדברו הפוסקים להדיא ומנהגינו לפסוק כמותם.

ומה שציין עוד לשו"ת אדני פז ח"ג או"ח ס"ב מהרה"ג אלון אבירד

ממנו מן הסתם נמצא עימם ולא הביאו שכתב שם בענין זה רק שיש ס"ת שמיוחס אליו וא"א לסמוך על דבר כזה דהיה אלפי סופרים בהמשך הדורות והיו אנשים שרצו לשבח מיקחם ויחסו ס"ת שלהם להגדולים הקדמונים וא"א לסמוך רק על הפוסקים.

כו.

**פסק מלאכת הסופר שיש
לכתוב תג בד', והוא כדברינו
לעיל**

ישוב מצאתי את אשר אהבה נפשי שנדפס מחדש כת"י של מלאכת הסופר ובתחילת הספר יש פאטאגרעפיא של גליון הס"ת המיוחס למחבר ועיי"ש שיש שהדל"ת שם יש לו עקב קטן, ובכלל אין זה נפק"מ דמפורש בספרו דף ל"ד וז"ל קדשו דלתי"ן ריש"ן אלו דומין בכתיבתן ולכן צריך הסופר להזהר הרבה בתג שמאחורי הדלת שיחא בולט היטב שלא תהא נראית כרי"ש כדאמרינן בפרק הבונה שבת (ק"ד ע"ב) כגון שנמלו לתגא דדל"ת והיינו עוקץ שלאחריה למעלה ובסוטה (כ' ע"א) ובפ"ק דעירובין י"ג ע"א דלמא אתי זבוב ויתיב אתגיה דדל"ת ומחיק ליה ומשוי ליה רי"ש (דהיינו העוקץ שבאחוריה למעלה) נמצא שהדל"ת יש לה תג במקום שחסרנו עושה רי"ש עכ"ל.

הרי מפורש שפוסק שחייבים לעשות התג ושמעכב אם אין עושים תג שנעשה רי"ש וכאן בנין אב שאסור לסמוך על ס"ת שמוצאים שיכול להיות

מפי ראשונים אחרים כיון שלהם היה בקבלה הרי הם צורות אותיות כשירות להם אבל אנו אין לנו אלא דברי הראשונים הידועים ואפילו מה שמובא בכמה פוסקים וכן מרבינו האריז"ל דכל הצורות כשרות אך מה שמפורש בגמ' לפי הפרמ"ג וכן מה שאין התינוק קורא לאות זו על פי מהרש"ג בפשטות אינו כשר רק בשביל שמוצאים איזה ס"ת עתיקים שיש בהם צורות אלו.

כו.

**וכן נחרצת דעת רע"ק אייגנר
שלא לפשוט הספיקות מן
הספרים הכתובים נגד הפוסקים**

בשו"ת ר' אליהו גוטמאכר או"ח ס"ה סס"ק ג' לענין קוץ השמאלי של יו"ד שמעכב לשיטת ר"ת שסופר סת"ם אחד מעין כלפי הגאון הרעק"א שס"ת כתב ועלעש (כתיבה ספרדית) אין להם קוצו של יו"ד וגער בו הרב הרעק"א וא"ל חלילה שיהיה כזאת ע"כ. והיינו דדבר שמבואר בכל הפוסקים להפך לא משגחינן בכת"י דלאו מר בר אשי חתום עליהם והיו הרבה סופרים כורים ובפרט בכתיבה ספרדית שישנם הרבה מנהגים בצורות שונות שלא נמצא חיבור כולל על אותיות מחכמי הספרדים הקדמונים (כמבואר בקפת הסופר עמוד ל"ג שער הציון אות ה') ובודאי אם נמצא במלאכת הסופר כת"י להרב משה זאבארו שכותב שאות דל"ת א"צ תג אז עכ"פ יש מקום להחמיר לספרדים לשיטתו אפילו שהוא כנגד כל הראשונים ואין כת"י זה תח"י אך כיון שכמה מרבני דורינו הביאו

שיכול שהם"ת רק מיוחס ולא יצא תח"י כלל.

כה.

**וכן אמר בספר דברי אמת
שאיין לפסוק מכתובת הספרים**

ועיין בספר דבר אמת בענין אות יו"ד ועיין בריב"ש סימן קמ"ו וז"ל ואשר אמרת שזר בעיני הקהל מפני שנוהגים מזה כמה שנים דרוב הספרים כותבים כן, אני מה אעשה להם אם סופריהם לא היו מומחים הלמענעם תעזוב ההלכה ותשתנה הדין ע"כ. ממילא איין להביא שום ראיה מספרים הקדמונים רק מהפוסקים.

כט.

**ראיה ממועדני יו"ט דזוית חדה
היינו שבולט ממנו כמין תג
קטן**

ומה שהמחבר הנ"ל בשו"ת אדני פז רוצה לחדש דנשתנו המושגים מזמן הפוסקים עד היום שבזמננו קוראים זוית חדה כמו מספר 7 אבל בזמן הפוסקים היה ריבוע גמור א"א לומר כן דהרי מפורש במעדני יו"ט הלכות ס"ת אות ר' דעשית הריבוע שאינו מעגל ונמצא עוקץ כעין תג קטן הרי מפורש שהדרך של הפוסקים לעשות הריבוע חדה ויוצא הריבוע כעין תג קטן.

ומה שמביא מספר ספיקות הסופר כבר כתבנו לעיל שיטתו כהיריעות שלמה אבל איין לו שום ראיה מוכחת,

ל.

**בס' הלכה ברורה פוסק כדברינו
שצריך עוקץ או תג כימין
הדל"ת, ומוביח כן מכל
הפוסקים ראשונים ואחרונים**

וע"ע בספר הלכה ברורה מהרה"ג דוד יוסף שליט"א ח"ג דף מ"א דמחמיר דאין די שיעשה קצה ימיני של דל"ת מרובע אלא שיש לעשות בקצה הימני או עוקץ או תג ומביא בביאור הלכה אות כ"ג דכן מובא בכל הראשונים וכן באלפא ביתא של רבינו יו"ט המובא להלכה בב"י, ומביא דכן מובא בלבוש ובקול הרמ"ז ובאמת ליעקב והחיד"א בלדוד אמת סי' י"ג ובמלאכת שמים כלל כ"ו ובספר בית אהרן והמגן גיבורים (בתיקון סופרים) ובמשנת אברהם סי' כ"ג והמקדש מעט והקול יעקב ועוד. והקשה מלשון שו"ע הרב והמשנ"ב וביאר שגם הם כוונתו שיעשה עוקץ או תג ולא די בזווית מרובעת ואח"כ מביא שיש ס"ת של חכמי ספרד שהיו כותבים בזווית מרובעת ובכת"י הר"ן יש עקב ימיני בצד הדל"ת ודברי הריב"ש בק"כ משמע שמהני בקריאת תינוק. עכ"פ משמע מדבריו דנוטה יותר לדינא כמשמעות כל הראשונים דחייב לעשות בדל"ת בקצה הימיני עוקץ או תג ובלא זה פסול ולפי כמה פוסקים (ריב"ש ק"כ) מהני ראית תינוק ולגבי רי"ש בעמוד קנ"ח מביא כל הראשונים אח"כ מקשה שבספר תיקון

ובבירור הלכה חולק עליו דצריך להראותו לתינוק כמשמעות המקדש מעט והמשנ"ב.

ובשער הציון שלו רוצה לחדש דלפי שו"ע הרב שכתב הלשון תפסל ע"י קריאת התינוק משמע שאין צריך להראותו לתינוק רק אם קראו התינוק דל"ת יש לפסול. ונלענ"ד לא נראה שזהו כוונת שו"ע הרב רק גם כוונתו שצריך להראות לתינוק ולשונו לא דווקא. ולאחר כל מה שכתוב בבירור הלכה צריך עיון קצת מה שפוסק בהלכה ברורה אות ק"ב אם עשהו מרובעת בזווית חדה ממש יש לפסול, וצריך לומר כוונתו זווית חדה באופן שנראה כתג שאז באמת יש לפסול וקצת משמע כן בהמשך דכותב שאם עשהו מרובעת ויש ספק בדבר דדומה לדל"ת יש להראות לתינוק.

לא.

**יש לדחות הראיה מדברי הצמח
צדק ממש"כ לענין אות כ',
שלא דיבר מן תג הד' אלא
מגוף האות**

זמנה שהביא עוד מרכינו הצמח צדק או"ח סי' י"ח אות א' דהאריך להוכיח דזווית הוא מרובע ולא עיגול, אינו ענין לכאן, דאדרבה שם היה השאלה אם עשה לכ"ף פשוטה זווית למעלה אם פסול כיון שכתבו הפוסקים שאם עושים זווית למעלה כמו דל"ת, פסולה ממילא יש לחקור האם בכ"ף דווקא פסולה אם הגג בולט ועובר

תפילין עמוד קנ"ג כותב דבעי לכתוב רי"ש עגול שלא ידמה לדל"ת וכ"כ באגור סי' פ"ה וכ"כ רבינו יו"ט ליפמאן בראשון עמ' ר"ד ובשלישי רמ"ב ואחרון עמ' רפ"א ומובא בב"י וכ"כ בכתרי אותיות תפילין לר' יהודה החסיד נדפס בספר קובץ ספרי סת"ם עמ' ח' שהרי"ש הוא מהאותיות עגולות ואין להם זווית וכ"כ בספר ברוך שאמר עמ' קי"ח הג"ה ס"ט וכן פסקו רוב האחרונים משמע שרי"ש צריך להיות עגול ואין לדייק מזה שרי"ש שהיא מרובעת כבר נחשבת כדל"ת דהב"י בעצמו בצורת אות דל"ת כתב שיעשה לה עקב טוב בצד ימין וכאן כל הטעם שלא "תדמה" לדלת כיון שרי"ש חייבים לכתחילה לעגל אותה ודל"ת לרבע אותה ממילא חייבים להזהר בעיגול הזה שלא תדמה לדל"ת ואם באמת התינוק יקרא דל"ת לפי דברי שו"ע הרב הוא פסול אבל אי"ז ראייה כלל שצורת דל"ת הוא כשר באופן מרובע ומביא שם בספר צורת האותיות בדף קנ"ח כשם הרה"ג דניאל גודים שליט"א שהביא ראייה שאם היה עיקר צורת רי"ש עגולה ולא מרובעת איך כתבו הראשונים שלא תדמה לדל"ת הרי אין זה רי"ש רק דל"ת ואין שייך לנקוט הלשון "תדמה" שמשמע שעצם הדל"ת הוא דבר אחר וזה דומה להדל"ת וע"כ דבאמת הדל"ת הוא מרובע ויש לו תג ואסור לעשות הרי"ש מרובע שלא תדמה להדל"ת ולכן בדיעבד אם עשה הרי"ש מרובעת לא חשיבי דל"ת והר' דניאל גודים רוצה לחדש שאפילו א"צ להראותו לתינוק

בוודאי אינו במרתף ולמה אין אומר רי"ש הפוכה גם זה אינו ראייה דא"א לומר רי"ש שהוא עגול והדפנות הם שוות כמו דל"ת רק דל"ת צריך עוד תג דאינו שייך בדפנות. ואותו תירוץ י"ל מה שביא בשם רבינו מנחם ברמב"ם הלכות סוכה פ"א ה"ב דדפנות הסוכה כמין גאם ובהלכות מכירה פכ"א הט"ז ובכולם עיקר הנקודה שהוא כמו דל"ת וא"א להביא רי"ש שהוא עגול לכתחילה ומה שיש לדל"ת תג לא שייך בדפנות ובמצרים ובמזבח.

לג.

**מחא דכתבו כל הפוסקים
לסמוך על תינוק, מוכח דד'
בלא תג אינו ד' כלל**

והנה בירעות שלמה אות ב' מס' 4 ובדברי דוד ח"א ס"ב אות ז' ובספר גליוני הסופר סל"ד מחדשים דבזמן הזה לא מועיל לשאול לתינוק על רי"ש שהוא ספק ריבוע ספק עיגול דתינוקות דידן לא בקיין ולא מכירין בדל"ת בלי עקב, (עפ"י דברי ב"י סל"ב סכ"ה וברוך שאמר הג"ה ס"ה דמשמע קצת דאם אין התינוק יכול להבחין לא משגיחנן ביה וכן משמע בספר פרי האדמה ח"ד ד' אלפים ע"ד שאין להשגיח בשאלת תינוק עיי"ש אע"פ שיש לפלפל אולי יש חילוק בין לחומרא ולקולא ואכמ"ל בזה). וכ"ז לשיטתם דדל"ת בלי עקב נחשבת כדל"ת, אבל לאחר שנתבאר שאין שום מקור בראשונים ובפוסקים להכשיר דל"ת בלי שום תג או חדות מעין תג, מובן דכל דברי הפוסקים שכתבו בסתמא להראות לתינוק מזה בעצמו

מעבר הדופן כמו דל"ת ממש או שעצם הדבר שיש לה זויות כמו דל"ת פסולה דהיינו שזה פשוט שאצל דל"ת צריך תג לבלוט (לכתחילה למנהיגו, ובדיעבד די בתג) אבל מה שכתבו הפוסקים שהכ"ף יש לו זויות כמו דל"ת מדברים מצד הזויות של הדל"ת שהוא לא עגול ולא מצד עקב הדל"ת שהוא בולט עיי"ש היטב עכ"פ לא מוזכר שם כלל בתשובה שדל"ת שיש לה זויות בלי עקב שהוא כשר.

לב.

**ואין להוכיח מכל שאר מקומות
שהם כמין דל"ת ואין להם עקב,
שאין דומים ממש לד' אלא לגוף
האות**

ומה שמביא ספר יריעות שלמה בשם הרה"ג יוסף פרץ שליט"א ראייה מהגמרא עירובין דף ו' בסוגיא דמבוי עקום וכתבו הרא"ש והרשב"א שעשהו כמין דל"ת ומשמע דאירי בלי בליטת גג הימיני אינו ראייה כלל כי באמת דל"ת כך היא צורתה רק שיש לו עוד תג ובדפנות לא שייך תגין ומה שהביא דהמנהג של הספרדים לחלק המצה האמצעית בצורת דל"ת וא"ו לרמז דברי האריז"ל שמכוונים ד"ו, וממילא רוצה להביא מזה ראייה שדל"ת א"צ תג או עקב, ע"כ שם הוא רמז בעלמא כיון שהמצה עגול הדל"ת נראה כרי"ש ופסול לכו"ע. ומה הביא ראייה מהגמרא זבחים נ"ג ועירובין נ"ה ועו"מ כמין גאם ופירש הערוך כמין דל"ת הפוכה והקשה כיון שדל"ת יש לה עקב בימין וזה

וזה ראייה גדולה כנגד שיטתם. ועוד איך יכול להיות שנשתנו הדורות מזמן המשנ"ב עד היום ויש עוד עימנו אנשים שלמדו א"ב בזמן המשנ"ב ואין אחד מהם שלמדו אותנו על דל"ת בלי עקב, ומה שכתב בספר יריעות שלמה שהיום מראים לחכם בספק זה ולא לתינוק לא ידעתי איך פשוט לו שחכם מהני הרי מדינא דגמרא וכל הפוסקים דצריך להראות לתינוק, ואולי כוונתו דיכסו לו כל האותיות מלפניו ומלאחריו וסמך עצמו על המהרש"ג המובא בקו"ם ס"ם ו' ועיין קסת הסופר עמ' צ"ט אות ד' דצריך עיון בזה מהגידולי הקדש כלל י"ד ס"ק ב' שיטת רמב"ם והמאירי וצ"ע.

מוכח כנגד שיטתם דהרי הם גם מודים דהשו"ע הרב והמשנ"ב כותבים דצריך לעשות דל"ת עם עקב וכך הראו ולמדו לתינוקות שלהם ואיך כתבו בסתמא שבספק רי"ש וספק דל"ת יראו לתינוק הרי לפי שיטת היריעות שלמה ודעימיה, השו"ע הרב סובר דדל"ת בלי שום עקב או תג הוא כשר ואיך יכול להבחין. ובדוחק היה מקום לומר שמבחינים אם זה עגול או ישר, אך עינינו רואות שתינוק שלמד על דל"ת שיש לה עקב לא יאמר על צורה שאין לה עקב כלל דל"ת. וע"כ דגם לשיטתם צריך לכל הפחות תג או מעין תג וממילא התינוק אפלו שלמד על עקב יכול לומר דל"ת, דתג דומה קצת לעקב,

פירות הנושרין לדינא

ד] אין לנו להאמין שבספרי התורה של הגאונים הספרדים הקדמונים אין עוקץ, דעינינו רואות שבס"ת המיוחס להגאון המקובל רבי משה זאבארו זצ"ל ישנו עקב קטן (עד שיש שמעו שלשיטתו אין צריך עקב), ובספרו הנדפס מחדש (דף ל"ד) מחייב תג שיהיה בולט היטב שלא תהא נראית כרי"ש, ונראה שהס"ת לא יצא מתחת ידו. וכבר התריע מר"ן הגאון רבי עקיבא אייגר דלא משגחינן רק בהפוסקים ולא בכתבי יד של ס"ת דלאו מר בר רב אשי התום עליהם.

א] אין להכשיר דל"ת בלי שום עקב ורק ע"י שאלת תינוק יש להכשיר (עפ"י הריב"ש ק"כ).

ב] רי"ש שהוא מרובע יש מכשירין, ויש מצריכין שאלת תינוק. והעיקר לדינא לשאול שאלת תינוק (כפסק השו"ע הרב והמשנ"ב).

ג] גם בזמננו יש לשאול תינוקות בענין שאלה זו ולא נשתנה דבר לענין זה מאומה מזמן שו"ע הרב והמשנ"ב עד ימינו אנו.

